

УДК 159.955-053.4

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2024.3.5>**Катерина СУЯТИНОВА**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і спеціальної освіти,
Криворізький державний педагогічний університет, suyatynova@kdpu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0263-4800

**РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Статтю присвячено розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. У сучасному інформаційному суспільстві, яке постійно розвивається, виникає необхідність у підготовці особистостей, здатних мислити логічно, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Формування логічного мислення у дошкільному віці є важливим кроком на шляху до розвитку таких компетентностей. Старший дошкільний вік – це період інтенсивного розвитку пізнавальних процесів, у тому числі логічного мислення. Логічне мислення – це фундамент для успішного навчання в школі та подальшого життя. Тому створення ефективних методик і прийомів для розвитку логічних операцій у дошкільників є одним з пріоритетних напрямів сучасної педагогіки. Незважаючи на значний прогрес у галузі дошкільної педагогіки, проблема недостатнього розвитку логічного мислення у сучасних дошкільників залишається актуальною. Це пов'язано з низкою факторів, таких як перевантаження дітей додатковими заняттями, недостатня увага до розвитку розумових операцій під час освітнього процесу тощо.

Мета роботи – висвітлення специфіки розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні таких теоретичних методів, як аналіз, синтез та узагальнення. Наукова новизна полягає в тому, що здійснено аналіз Базового компоненту дошкільної освіти та чинної програми «Дитина» на предмет завдань з розвитку логічного мислення. Висновки. Розвиток логічного мислення – це тривалий і багатограний процес, який вимагає систематичної роботи з дитиною, керівництва з боку вихователя. Ігрова діяльність є найефективнішим засобом розвитку логічного мислення у дошкільників. Через гру діти засвоюють нові знання, вчать аналізувати ситуації, робити висновки. Для успішного розвитку логічного мислення важливо створити освітньо-розвивальне середовище, яке буде стимулювати пізнавальну активність дитини.

Ключові слова: мислення, наочно-дієве, наочно-образне, логічне мислення, компетентність, логіко-математична компетентність, пізнання, діяльність, розумовий розвиток, старший дошкільний вік, особистість, освітні напрями, гра, ігрова діяльність.

Kateryna SUIATYNOVA. DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN

In today's rapidly evolving information society, there is a growing need for individuals capable of logical thinking, analysis, and sound decision-making. The development of logical thinking during the preschool years is a crucial step in cultivating these competencies. The older preschool period is a time of intense cognitive development, including logical reasoning. Logical thinking serves as the foundation for academic success and future life. Therefore, creating effective methods and techniques to develop logical operations in preschoolers is a priority in contemporary pedagogy.

Despite significant advancements in early childhood education, the issue of insufficient development of logical thinking among preschoolers remains relevant. This can be attributed to various factors such as an overload of additional activities for children and insufficient attention to the development of cognitive operations during the educational process.

This study aims to illuminate the specifics of logical thinking development in older preschool children. The methodology is based on a combination of theoretical methods such as analysis, synthesis, and generalization. The novelty of the research lies in the analysis of the Basic Component of Preschool Education and the current program «Dytyna» (Child) in terms of tasks aimed at developing logical thinking.

Conclusions. The development of logical thinking is a prolonged and multifaceted process that requires systematic work with the child and guidance from the educator. Play is the most effective means of developing logical thinking in preschoolers. Through play, children acquire new knowledge, learn to analyze situations, and draw conclusions. To successfully develop logical thinking, it is essential to create an educational and developmental environment that stimulates the child's cognitive activity.

Key words: thinking, concrete-operational, visual-imaginative, logical thinking, competence, logical-mathematical competence, cognition, activity, cognitive development, older preschool age, personality, educational directions, play, play activity.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві, яке постійно розвивається, виникає необхідність у підготовці особистостей, здатних мислити логічно, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Формування логічного мислення у дошкільному віці є важливим кроком на шляху до розвитку таких компетентностей.

Старший дошкільний вік – це період інтен-

сивного розвитку пізнавальних процесів, у тому числі логічного мислення. Логічне мислення – це фундамент для успішного навчання в школі та подальшого життя. Тому створення ефективних методик і прийомів для розвитку логічних операцій у дошкільників є одним з пріоритетних напрямів сучасної педагогіки.

Незважаючи на значний прогрес у галузі дошкільної педагогіки, проблема недостатнього

розвитку логічного мислення у сучасних дошкільників залишається актуальною. Це пов'язано з низкою факторів, таких як перевантаження дітей додатковими заняттями, недостатня увага до розвитку розумових операцій під час освітнього процесу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми мислення здавна досліджували не тільки психологи, а й представники суміжних галузей знання. Проте предметом спеціальної розробки вони стали тільки в кінці ХІХ ст. і на початку ХХ ст. [4, С.168].

Проблему розвитку логічного мислення досліджували Ю. Гільбух, М. Гордійчук, В. Клак, Г. Костюк, Т. Кривошея, І.Куліш, С. Ладивір, І. Любченко, Р. Павелків, Н. Пасічник, Ж. Піаже, П. Підкасистий, Т. Піроженко, О. Савченко, О. Скрипченко та ін.

Г. Костюк зазначав, «як і будь-який процес пізнання, мислення є відображення об'єктивної дійсності мозком людини. Специфіка його полягає в тому, що воно є опосередковане і узагальнене відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. <...> Мислення не «конструє», не створює дійсність, а її відображає. <...> Це є процес відображення людиною світу, психічна, розумова її діяльність. Результати цієї діяльності є думки, тобто розумові образи пізнаваних людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності. Вони існують актуально остільки, скільки відбувається рефлекторна, відображальна діяльність людського мозку» [4, с. 168].

І. Любченко вказує, що поняття «логічне мислення» заклало основу для побудови структури міркувань, понять, умовиводів, яка використовується на сучасному етапі розвитку науки і суспільства в цілому. Загальні положення теорії розвитку логічного мислення є своєрідним сплавом філософських, психологічних, педагогічних, логічних та інших аргументів, який практично неможливо розділити» [6]. На сучасному етапі мислення розуміють «як вищу форму відображення дійсності в психіці, ідеальну діяльність, результатом якої є об'єктивна істина. Мислення виникає і розвивається разом із практичною діяльністю людини на основі її чуттєвого пізнання. Воно дає можливість не лише дізнатися про певні факти і явища, а й зрозуміти причини їхнього існування, передбачити майбутні події. Мислення тісно пов'язане з мовленням і має суспільно-історичний характер» [6].

Автори статті «Роль логічного мислення у розумовому розвитку дітей старшого

дошкільного віку» зазначили, що ключовими дослідженнями з проблеми логічного мислення у дітей дошкільного віку стали праці психологів у 1950–1960-х рр. і стосувалися поетапності розвитку логічного мислення у дітей. У 1970–1980-х рр. педагоги почали активно застосовувати знання з психології дитячого розвитку для розробки програм та методів, які були спрямовані на формування елементів логічного мислення у дошкільників, що, у свою чергу, привело до утворення у 1990–2000-х рр. так званої когнітивної педагогіки – галузі, яка зосередилася на дослідженні процесів мислення та їхньої ролі у навчанні та розвитку дітей [9].

Мета статті – висвітлення специфіки розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку; аналіз БКДО та чинної програми «Дитина» щодо завдань з логічного мислення у дошкільників, зокрема старшого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У державному стандарті дошкільної освіти – Базовому компоненті дошкільної освіти – визначено вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти [1]. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) «однією з ключових для дошкільної освіти компетентностей є логіко-математична, результатом якої є наявність пізнавальної мотивації, базису логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих дитиною умінь і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується в різних видах дитячої діяльності» [1].

Мислення це найважливіша функція мозку людини, без якої не може обійтися жоден з видів діяльності. Тому є важливим формування в дітей дошкільного віку основ логічного мислення до початку навчання у початковій школі [5].

Ми погоджуємося із І. Любченко, що мислення формується і розвивається протягом дитинства під впливом умов життя і виховання. «Дитина народжується, не володіючи мисленням. Пізнання починається з відчуття і сприймання навколишніх предметів, образи яких зберігаються в пам'яті. Це пізнання відбувається в процесі активної взаємодії дитини з дійсністю, у процесі практичних дій, які дозволяють їй краще ознайомитися з особливостями довколишніх предметів і уточнити власні уявлення про ці предмети» [7, с. 30–31]. Отже, мислення дитини – це

динамічний процес, що формується під впливом зовнішніх стимулів та внутрішніх потреб. Опанування світу починається з сенсорного досвіду, який поступово ускладнюється і перетворюється на абстрактне мислення. Активна взаємодія з довкіллям, мовленнєвий розвиток та рухова активність є ключовими факторами формування когнітивних здібностей в ранньому дитинстві.

К. Щербаківа звертає увагу, що «навчання у дошкільному закладі спрямоване, насамперед, на виховання в дітей звички повноцінної логічної аргументації навколишнього світу. Досвід навчання свідчить про те, що на розвиток логічного мислення дошкільників найбільшою мірою сприяє саме вивчення початкової математики. Для математичного стилю мислення характерні чіткість, стислість, розмежування, точність і логічність думки, уміння скористатися символікою. У зв'язку з цим систематично змінюються зміст вивчення математики як у школі, так і в дитячому садку. Формування елементарних математичних знань відбувається одночасно з виробленням у них практичних умінь і навичок. А на основі практичних дій у дітей формуються такі розумові операції, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Вихователь повинен орієнтуватися в оцінці результатів своєї роботи, спираючись, насамперед, на такий показник, як уміння дітей порівнювати, аналізувати, узагальнювати, робити висновки» [10, с. 5–11]. Отже, вивчення математики в дошкільному закладі є невід'ємною частиною загального розвитку дитини і має значний вплив на формування її когнітивних здібностей, зокрема логічного мислення. Для оптимізації цього процесу необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні методи навчання математики, які відповідають віковим особливостям дошкільнят та сприяють розвитку їх пізнавальної активності.

Логічне мислення – це «здатність і вміння самостійно проводити логічні дії (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо) та логічні операції (побудова заперечення, твердження і спростування як побудова міркування з використанням логічних схем – індуктивної або дедуктивної)» [8].

Нам імпонує думка В. Імбер, що старший дошкільний вік слід розглядати лише як період, коли має розпочатися інтенсивне формування логічного мислення [3].

І Любченко вказує, що у педагогіці є чотири етапи розвитку логічного мислення, а саме:

1. «Зацікавленість вважається найелементарнішим мисленням, що за певних ситуацій

оволодіває дітьми, але при зміні ситуації швидко зникає. Цей стан розвитку мислення пов'язаний з новизною предмета, яка може й не мати особливого значення для людини. У дошкільників ще не помічається прагнення до пізнання суті вивчуваних предметів, явищ, процесів.

2. Допитливість характеризується прагненням проникнути за межі побаченого, розширити свої знання, дістати відповіді на запитання, що виникають під час навчання. Старші дошкільники самі прагнуть відповісти на запитання «чому?»; прагнуть розширити свої знання.

3. Пізнавальне мислення – це вищий етап розвитку мислення у дітей. Таке мислення пов'язане з намаганням старших дошкільників самостійно розв'язувати проблемне питання. В центрі уваги – проблема, а не готові знання. При цьому діти шукають причину, намагаються проникнути у суть предмета, самостійно встановити закономірність, розкрити причинно-наслідкові зв'язки. Дитина напружує думку, вольові зусилля, виявляє емоції.

4. Теоретичне мислення характеризується спрямованістю старших дошкільників не лише на глибоке і міцне засвоєння знань, пізнання закономірностей і опанування теоретичних основ, а й на застосування їх на практиці. Теоретичне мислення виникає у дітей тоді, коли в них формуються наукові погляди, переконання» [7].

Проаналізуємо у Базовому компоненті дошкільної освіти в освітніх напрямках завдання з розвитку логічного мислення (таблиця 1).

Отже, в кожному освітньому напрямі БКДО знаходимо акцент на логічній складовій. Розвиток мислення також тісно пов'язаний із мовленням, практичною діяльністю та соціокультурним контекстом.

Звернувшись до освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» в освітній програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина» [2] можна детальніше виділити завдання для розвитку логічного мислення для дітей старшого дошкільного віку, наприклад:

– «сенсорні еталони та сходинки до математики: продовжувати вчити порівнювати предмети за різними параметрами, розрізняти властивості та якості предметів на основі знань про сенсорні еталони; вправляти у класифікації та серіації предметів, геометричних фігур, в упорядкуванні об'єктів та ін.;

– формування уявлень про множину: вправляти в об'єднанні двох груп предметів та вилученні означеної групи предметів; вчити об'єднувати і вилучати частини з множин за певною ознакою;

Таблиця 1

**Розвиток логічного мислення
(за Базовим компонентом дошкільної освіти [1])**

Освітній напрям	Зміст
«Особистість дитини»	Виявляє інтерес до свого внутрішнього світу (думки, почуття, бажання, мрії, ставлення). Здатна встановлювати причинно-наслідкові та смислові зв'язки між подіями життя, своїми переживаннями.
«Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	Виявляє інтерес і бажання до відтворення різних об'єктів навколишнього світу різними способами, засобами, природним і штучним матеріалом та інструментами. Вміє визначати мету, прогнозувати кінцевий результат, планувати послідовність дій. Демонструє сформованість умінь розглядати конструкції, виокремлювати їхні основні складові, співвідносити за розмірами, формами, розташуванням, аналізувати та оцінювати результат своєї роботи та роботи однолітків, вносити корективи, виправляти помилки. Вміє використовувати зразки та намагається додати самостійні знахідки і рішення у створення виробів, прагне довести розпочату справу до логічного завершення. Виявляє внутрішню пізнавальну потребу виконувати логіко-математичні, дослідницькі завдання. Здатна диференціювати сенсорні еталони за ознаками; здатна за допомогою власної сенсорної системи досліджувати предмети й об'єкти дійсного світу, виявляти в них спільне й відмінне; використовувати раціональні прийоми порівняння; аналізувати, узагальнювати, класифікувати, групувати предмети, об'єкти за ознаками, здійснювати серіацію, елементарне кодування властивостей та якостей предметів, об'єктів за допомогою символічних позначень; робити висновки та узагальнення.
«Дитина в природному довкіллі»	Усвідомлює зв'язки між рослинами і тваринами; встановлює залежність об'єктів природи від екологічних факторів; розуміє особливості та умови розвитку рослин, існування тварин. Спроможна класифікувати та групувати природні об'єкти рослинного й тваринного світу за характерними ознаками.
«Гра дитини»	Виявляє стійкий інтерес та захоплення ігровою діяльністю, зацікавленість до реальних та уявлених ігрових подій. Розуміє, як використовувати предметно-ігрове середовище для гри; встановлює причини та наслідки вдалої та невдалої гри.
«Дитина в соціумі»	Усвідомлює свою роль; необхідність дотримання соціальних норм моралі. Розуміє переваги розв'язання конфліктів, суперечок мирним шляхом. Пояснює причину своїх емоцій.
«Мовлення дитини»	Складає різні види розповідей: описові, сюжетні, творчі (розповіді-повідомлення, роздуми, пояснення, етюди); планує, пояснює і регулює свої дії; робить елементарні узагальнення, висновки; висловлює зв'язні самостійні оцінні судження. Володіє різними формами мовленнєвих висловлювань (пояснення, міркування та ін.). Може проаналізувати та пояснити причини виникнення суперечливих чи конфліктних ситуацій. Висловлює оцінно-етичні судження стосовно персонажів, співвідносить оцінки літературних героїв з власною поведінкою, реальними подіями.
«Дитина у світі мистецтва»	Розуміє мистецтво як результат творчої діяльності митців, виконавців. Елементарно аналізує засоби художньої виразності у творах мистецтва різних видів і жанрів. Пов'язує яскравість образу, зміст твору з кольорами, композицією, формою. Знаходить просту аналогію між життям і змістом твору. Ідентифікує почуття та вчинки персонажів із власними.

– формування уявлень про число: вчити рахувати предмети у межах десяти; продовжувати ознайомлювати із загальними властивостями чисел натурального ряду; вправляти у порядковій і кількісній лічбі, лічбі в прямому і зворотному порядку; знайомити зі складом числа у межах десяти шляхом розкладання предметних множин на дві частини;

– додавання та віднімання: стимулювати дітей до самостійного складання задач (задач-драматизацій, задач-ілюстрацій, за практичними діями та малюнками, на знаходження суми й остачі); вправляти у розв'язуванні задач і прикладів на додавання та віднімання в межах десяти за допомогою цифро-

вих карток; формувати вміння складати та розв'язувати задачі за допомогою малюнків та практичних дій з фішками;

– ознайомлення з величиною предметів: закріплювати вміння порівнювати предмети за висотою, шириною, товщиною, довжиною, загальною величиною; стимулювати дітей до пошуку зручних для них способів вимірювання, порівняння результатів вимірювання різними мірками, висловлювання обґрунтованих суджень;

– ознайомлення з формою предметів: вчити розпізнавати геометричні фігури, їх властивості та особливості; вправляти у класифікації те серіації геометричних фігур; вчити

видозмінювати геометричні фігури шляхом поділу на частини та складання із частин; вчити розуміти залежності між частинами і цілим, цілим та окремими частинами;

орієнтування у просторі: вчити розміщувати предмети на таблиці прямокутної форми; визначати розміщення предметів за двома координатами та ін.» [2].

У процесі розвитку логічного мислення слід використовувати ігри та вправи з «Блоками Дьенеша», технологію «Казкові лабіринти гри», ігри Нікітіних, теорію розв'язання винахідницьких завдань, паличкові набори та палички Кюїзенера, дидактичні ігри, словниково-логічні вправи, ігри-змагання, сюжетно-рольові ігри, логіко-математичні ігри, завдання на класифікацію, серіацію, встановлення аналогій та ін. («Садівник», «Зайди в коло», «Продовжуй лічити», «Доповни число», «Яке наступне (попереднє) число?», «Відгадай іграшку» та ін.). Організуючи освітній процес, вихователям слід враховувати, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. Навчання потрібно

організувати з використанням логічних ігор та логічних вправ [5].

Висновки. Отже, логічне мислення є фундаментом для успішного навчання і сприяє розвитку таких важливих якостей, як критичне мислення, аналітичні здібності, вміння приймати обґрунтовані рішення. Розвиток логічного мислення – це тривалий і багатогранний процес, який вимагає систематичної роботи з дитиною, керівництва з боку вихователя. Ігрова діяльність є найефективнішим засобом розвитку логічного мислення у дошкільників. Через гру діти засвоюють нові знання, вчаться аналізувати ситуації, робити висновки. Спілкування з дорослими і однолітками також сприяє розвитку логічного мислення. Діти вчаться висловлювати свої думки, аргументувати свою точку зору, слухати інших. Для успішного розвитку логічного мислення важливо створити освітньо-розвивальне середовище, яке буде стимулювати пізнавальну активність дитини.

Перспективами подальших досліджень є вивчення впливу різних факторів на розвиток логічного мислення дошкільників.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Науковий керівник: Т. О. Піроженко, URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 15.07.2024).
2. Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. ред. Г. В. Беленька; Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020, 440 с.
3. Імбер В. Розвиток логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2012. № 38. С. 54–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2012_38_13 (дата звернення: 20.07.2024).
4. Костюк Г. С. Проблеми психології мислення. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посібн. О. В. Скрипеченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2007. 640 с.
5. Куліш І., Гой С. Розвиток логічного мислення як важливий компонент підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи. *Освітні обрії.* 2020. № 2. С. 58–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2020_2_14 (дата звернення: 29.07.2024).
6. Любченко І. Педагогічні умови розвитку логічного мислення у старших дошкільників. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2011. № 2. Ч. 2. doi: 10.31499/2307-4906.3.2011.189092 (дата звернення: 20.07.2024).
7. Любченко І. І. Педагогічні умови розвитку логічного мислення у старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Умань, 2014. 318 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1192> (дата звернення: 22.07.2024).
8. Пагута Т. І. Розвиток логіко-математичних компетентностей старших дошкільників засобами ігрових методик. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ.* 2017. Вип. 2. С. 98–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prog_2017_2_16 (дата звернення: 29.07.2024).
9. Приходько Є., Богдан Т. Роль логічного мислення у розумовому розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Наукові інновації та передові технології.* 2024. № 7. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-940-948](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-940-948) (дата звернення: 29.07.2024).
10. Щербак К. Методика формування елементів математики в дошкільників: навч. посібн. Київ: Вид-во Європейського університету. 2011. 262 с.